

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 13 – 2/2006.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://cc.joensuu.fi/~loristi/2_06/luk2_06.pdf]

AJANKOHTAISTA: NYKYAJAN FOLKLORISTEJA MENNEIDEN KESKUSTELUJEN VARASSA

*Tutkimuksen nykyaika. Suomen kansantietouden tutkijain seuran I kevätkoulu
12.05.2006 Helsingissä*

Karina Lukin

Suomen kansantietouden tutkijain seura aloitti tänä vuonna perinteen, jonka soisi jähmettyvän yhtä eloisaksi, vapautuneeksi ja hedelmälliseksi keväiseksi perinteentutkijoiden keskustelutilaisuudeksi kuin millaiseksi kyseessä oleva ensimmäinen kerta kehkeentyi. Kevätkoulun tarkoituksena oli tuoda esiin sellaisia teemoja kommentoivia puheenvuoroja, jotka ovat lähiaikoina olleet ajankohtaisia alan tutkimuksissa. Esitelmiä pitämään oli valikoitunut harvinaisen heterogeeninen joukko eri tasoilta ja eri näkökulmista perinnettä lähestyviä tutkijoita. Seminaarin ohjelma näyttikin etukäteen haastavalta: aamupäivän muistitietohistoriaan liittyvien keskustelujen jälkeen oli luvassa esitelmiä monikulttuurisuudesta, erilaisista medioista, kirjoituskilpailutekstien tulkinnan mahdollisuuksista sekä omakustannekirjallisuudesta. Lisäksi päivän lopuksi luvattiin keskustelua ruotsalaisen etnologian Suomeen aikoinaan rantauttamasta kulttuurianalyysistä, joka 1990-luvulla opintonsa aloittaneelle oli etukäteen täysin vieras käsite.

STRATEGISIA NUOLIA

Vaikka keskipäivän esitelmät edustivat varsin erilaisia tutkimusteemoja, nitoivat päivän ensimmäinen ja viimeinen esitelmä alustukset yhteisiin tutkimushistoriallisiin raameihin. Ulla-Maija Peltosen hyvin jäsentynyt esitelmä *oral history*- ja elämäkertatutkimuksen vaikutuksista 1980- ja 90-lukujen folkloristiikkaan toimi hyödyllisenä päivän avaajana. Peltonen ei tyytynyt ainoastaan esittelemään kahden menneen vuosikymmenen tutkimusta, vaan myös sen taustoja palaten aina 1950- ja 60-lukujen metodologisiin keskusteluihin. Peltosen mukaan Suomessa folkloristisen tutkimuksen keskiössä olivat pitkään perinnelajiteoria ja eräänlaisten ydinten tai olemusten etsintä.

Monien ihmistieteiden piirissä samanaikaisesti tapahtuneet muutokset alkoivat heijastua muun muassa Suomen Akatemian 1970- ja 80-luvuilla rahoittamissa suurissa poikkitieteellisissä hankkeissa, joissa keskityttiin teollistuvan Suomen maailmankuvan ja elämäntapojen muutoksiin.

Folkloristit alkoivat uusin, kevyemmin teknisin välinein kerätä aineistoa nauhaa säästelemättä, mikä osaltaan mursi mielikuvia perinteen asemasta yhteisöjen arjessa ja juhlassa. Kylätutkimuksen lisäksi 1980-luvulla suomalaisessa folkloristiikassa kertojatutkimus nousi keskiöön ja tuotti klassikkoja: Anna-Leena Siikalan *Tarina ja tulkinta* (1984) keskittyy siihen, mitä ilmaistaan ja miten perinnettä käytetään; Annikki Kaivola-Bregenhøjn *Kertomus ja kerronta* -tutkimuksessa (1988) kertojan ympäristön vaikutus kerrontaan nostetaan vahvasti esille. Näissä tutkimuksissa niin sanottu kiteytymätön aines ja yksilö kohosivat pinnalle, aineistot avartuivat eikä genreanalyysi enää noudattanut aiempaa tiukkaa linjaa. Muun muassa muistitieto, lasten- ja työväenperinne tulivat tutkimusaineistojen osiksi. Näistä nimenomaan muistitieto tuli ikään kuin implisiittisesti mukaan tutkimukseen, kun tutkijat keräsivät sitä esimerkiksi haastattelujen alussa ”lämmitteläkseen” informanttia tai vain kerätäkseen keruupaiden vaatimaa taustatietoa. Elämäkerta- ja kertojatutkimusten sekä Jorma Kalelan 1980-luvulla Suomeen tuomien niin sanottujen uusien historioiden ansiosta aiemmin vain tausta-aineistona pidettyyn materiaaliin alettiin kiinnittää enemmän huomiota. Kontekstista tuli teksti.

Suullisen historian tutkimuksen ovat mahdollistaneet ennen kaikkea laajat 1960- ja 70-luvuilla tehdyt keruut. Keruuaineistojen lisäksi folkloristiikalla on paljon muutakin annettavaa muistitietotutkimukselle, esimerkiksi valmiudet käsitellä sellaisia aineistoja, jotka ovat muille aloille vieraita, sekä kyky tunnistaa lajeja ja rakenteellisia yhtäläisyyksiä. Folkloristisesta tutkimuksesta ovat nousseet niin ikään huomiot siitä, että muistaminen ja kertominen ovat eri asioita, eikä kaikki muistettu tule kerrotuksi koskaan. Mutta muistitietotutkimus on myös tuonut folkloristiikkaan runsaasti uusia näkökulmia ja aktivoinut tutkijakenttää kansainväliseen yhteistyöhön, mistä kertoo myös suomalaisten suullisen historian tutkijoiden verkoston toiminta balttilais-pohjoismaalaisen oral history -tutkijaverkoston luomisessa. Oral history jo sinänsä on ennen kaikkea uusi näkökulma folkloristisiin aineistoihin, ei mikään aineiston ominaisuus. Tässä mielessä tutkimus saavuttaa aineistosta ”laadullisesti enemmän”, kuten Ulla-Maija Peltonen korosti reflektoidessaan muistitietotutkimuksen merkitystä omissa tulkinnoissaan. Tulkintatapana muistitietotutkimus korostaa tutkittavalle yhteisölle merkityksellisten seikkojen esiintuomista, mistä niin ikään paneelikeskustelussa keskusteltiin.

Kevätkoulun päätti Sinikka Vakimon, Outi Lehtipuron ja Jyrki Pöysän yhteinen pohdinta 1980-luvun alussa opiskelleille merkittävästä, ruotsalaisesta kulttuurianalyysistä. Esitelmä toi Peltosen alustuksen rinnalle toisen näkökulman ajan henkeen ja niihin muutoksen tuuliin, joita perinteentutkimuksessa tuolloin haisteltiin. Outi Lehtipuro, jonka innostavaa opetustapaa käsiteltiin kevätkoulun keskusteluissa niin päivällä kuin illemmallakin, johti vuonna 1984 ruotsalaisen etnologian seminaaria Helsingin yliopiston folkloristiikan laitoksella. Seminaarin jälkeen järjestetyltä Tukholman matkalta palasi inspiroituneiden opiskelijoiden joukko, jolla folkloristinen

mielikuvitus ja perinteen sitkeys nykyaikain kontekstissa oli kirkkaana mielessä. Omassa puheenvuorossaan Lehtipuro jäljitti ruotsalaiskontakteit ja keskusteluyhteyden aina 1960-luvulla Vöyrissä pidettyihin seminaareihin. Ruotsissa etnologia käsittää niin henkisen kuin materiaalsenkin kulttuurin tutkimuksen. Suomalainen folkloristiiikka näyttäytyi sen rinnalla kovin kapea-alaisena ja keskustelut ruotsalaisten kanssa luonnollisesti herättivät ajatuksia tutkimuskohteen laajemmista rajoista. Billy Ehnin ja Orvar Löfgrenin vuonna 1982 kirjoittama *Kulturanalys* esitteli monia uusia metodologisia välineitä – Suomessa nämä keskustelut sijoittuivat niin maantieteellishistoriallisen menetelmän kuin Peltosen mainitsemien ja monien muiden uusien suuntauksien rinnalle.

Kulttuurianalysissa tutkimuksen kehikseksi hahmotettiin nyt monitahoinen, moderni yhteiskunta, jonka ihmiset olivat luovia, itserefleksiivisiä, aktiivisia toimijoita. Lisäksi uudenlainen kognitiivinen kulttuurikäsitelmä, kirjoittamisen tapa ja tulkinnan sekä tutkijan omien valintojen korostaminen saman metodin toistamisen sijaan innoittivat suomalaisia folkloristeja. Lehtipuro kutsui näitä ruotsalaisessa etnologiassa esiintuotuja ajatuksia *strategisiksi nuoliksi folkloristiseen mielikuviukseen*. Vastaavanlaisia nuolia tarjosivat tuolloin niin Peltosen esittelemä muistitietotutkimus kuin kentältä kerätyt uudet materiaalit. Vaikka loppujen lopuksi itse kulttuurianalyysi kokonaisuudessaan ei tuntunut purevan suomalaisen folkloristiiikkaan, se sai aikaan vireää keskustelua. Tämän Lehtipuro näkee johtuvan muun muassa kulttuurianalyysin folkloristisesta alkeellisuudesta ja havainnoinnin korostamisesta suhteessa haastatteluun. Kulttuurianalyysin puromattomuus palautuu varmasti myös Jyrki Pöysän huomioon siitä, että Ehnin ja Löfgrenin kirja on ennemminkin oppikirjamainen esitys moniin eri taustoihin palaavista käsityksistä. Se ei siis itsessään ole mikään teoreettinen malli, vaan referoi 1970- ja 80-lukujen taitteen vilkasta keskustelua. Kulttuurianalysissa lieneekin ollut viehättävää se, että se on esitelty yksissä kansissa selkeästi monia tuolloin ajankohtaisia kulttuurien ja perintetutkimuksen kysymyksiä, jotka vastauksineen hajaantuivat laajalle kentälle.

ERILAISTEN AINEISTOJEN ÄÄRELLÄ

Aamupäivän muistitietohistoriakeskustelujen jälkeen kuultiin monesta erilaisesta aineistosta kumpuavia esitelmiä, joita löyhästi ottaen yhdistivät nykyperinne ja perinteen elämä tänään Suomessa. Riikka Kiuru aloitti esittelemällä pro gradu -tutkimustaan, joka palautuu Ahmade Khanin 1600-luvulla keräämään kurdien runokokoelmaan, *Mem û Zînin*. Kiurun esitelmä linkittyi aamupäivän oral history -keskusteluihin eetokselaan, jossa hän halusi yhtäältä antaa hiljaisille äänen, toisaalta tehdä ymmärrettäväksi vähemmistön toimintaa. Kiuru toi esiin monia tärkeitä ajatuksia suullisen perinteen elämästä Suomessa asuvien kurdien parissa ja toisaalta perinnetuotteiden asemasta kulttuurienvälisessä kommunikaatiossa.

Seuraavat kevätkoulun esitelmät toivat esiin omassa ajassamme uudehkoja tai vielä vähän tutkittuja perinteen konteksteja ja muotoja. Etenkin nykyaikaan liittyviin aineistoihin on viitattu nykyperinteen termillä, vaikkakin sen ongelmallisuus on mo-

nesti huomioitu. Seminaarin iltapäivä osoitti, että folkloristit ovat siirtyneet tutkimaan populaarikulttuuria ja nykyperinnettä – kuten Matti Kuusi visioi vuonna 1959 – eivätkä enää ”suullisen puritaanisuuden nimissä” ainoastaan heitä niitä ”arkiston romukoppaan” (Pöysä 1991). Tässä suhteessa oivaltava oli Kirsti Salmi-Niklanderin tutkimusaineisto, joka koostui ”menneisyyden nykyperinteestä”, agraariperinnettä 1800-luvun lopussa keränneiden yliopisto-opiskelijoiden osakuntajulkaisujen teksteistä.

Uusia medioita perinteentutkijoille esittelivät Merja Leppälahti ja Reeli Karimäki. Leppälahti esitteli Internetiä niin tutkimusaineiston keruuvälineenä ja -kohteena kuin tutkijayhteisön keskustelukanavana. Osittain Internetissä pelattavat elämysimulaattoripelit olivat taas Reeli Karimäen esitelmän aiheena. Karimäki pohti tietokonepelien ja leikin rajoja ja kuvasi elämysimulaattoripelejä *ohjelmaleluiksi*, joiden avulla lapset käsittelevät omaa elämäänsä, toteuttavat unelmiaan ja haaveilevat. Mielenkiihtoista elämysimulaattoripeleissä on roolin määrittämisen jälkeen pakollisesti läpivietävät tapahtumaketjut, joiden raameissa pelaajien on toimittava. Käsittääkseni tapahtumaketjut edustavat pelin luojien sisäistämiä kulttuurisia malleja, eräänlaisia ideaaleja toimintatapoja. Samalla ne ilmentävät sitä, mitä Sven-Erik Klinkmann esitelmässään kutsui stereotyyppioiksi ja kulttuurisiksi kliseiksi. Näiden joukkotiedotusvälineiden kuvien, erilaisten representaatioiden ja fantasioiden esittämistä hän on seurannut sekä Ruotsin että Suomen medioissa. Yhteistä näille on, että ne rakentavat erilaisten stereotyyppien pohjalta representaatioita, joita taas käytetään muun muassa identiteettien rakennusprosesseissa. Median kertomuksilla on aina takanaan toimittajat ja tuottajat, mutta silti voidaan kysyä, kuka kertomuksia rakentaa. Uudet mediat tuovatkin selkeästi esiin, miten sitkeä perinne on, miten se elää sekä rakenteina että kulttuurisissa rakenteissa uusintuen. Perinteentutkija tuntuukin olevan taipuvainen löytämään myös Internetistä, tietokonepeleistä ja TV:n uusista ohjelmaformaateista aina jotain vanhaa, tuttuja lajityyppejä ja toistuvuutta.

Myös folkloristien kohtaamissa ongelmissa on toistuvuutta. Kysymykset siitä, miten paljon aineistoa on, miten sen voisi saada talteen ja saavutettavaksi vaivasivat kansanrunoustieteen esi-isiämme jo ammuin. Samaa joutuu pohtimaan omakustannekirjallisuuden tutkija, vaikka tätä heterogeenistä aineistoa jo löytyykin arkistoista runsaasti. Mari Hatakka pohti esitelmässään monipuolisesti niitä kysymyksiä, joita omakustannekirjallisuuden tutkijan näkökulmasta liittyy. Aineiston määrän arvioinnin ja arkistoinnin lisäksi omakustannekirjallisuuden liittyy itsesepitetyn ja siis niin sanottu epäaidon ongelma, joka niin ikään on ollut aina keskeinen folkloristiikan kysymys. Ensisilmäyksellä omakustannekirjallisuus tuntui heijastelevan sellaisia käsityksiä perinteestä ja folkloristiikan tutkimuskohteesta, joita Matti Kuusi halusi murtaa. Murrekielellä kirjoitetut tekstit palautuivat agraari-Suomen menneeseen elämään ja historiaan. Omakustannekirjailijat ovat tuottaneet materiaalia omien perinnekäsitystensä pohjalta, ja epäilemättä folkloristiikalla on ollut vaikutuksensa käsitysten muotoutumisessa. Folkloristille aineisto näyttäytyy jotenkin kiusallisena ja nimenomaan epäaitona: sen mahdollista julkisuutta, ammattimaisuutta ja kaupallisuutta ei voi purematta niellä. Mutta kuten Hatakka totesi, omakustannekirjallisuus sitoutuu Suomessa voimakkaaseen itse kirjoittamisen kulttuuriin, jossa on kyse paikallisen perinteen ja paikallishistorian tuottamisesta. Sellaisena se kuuluu niin talletettavaksi kuin tutkittavaksi.

Omakustannekirjallisuuden yksi alalaji on fiktiiviset kuvaukset, joita nykyään karttuu arkistoon myös kilpakeruiden kautta. Taija Kaarlenkaski pohti kirjoituskilpailutekstien luonnetta yhtäältä muistelukerrontana ja toisaalta kaunokirjallisuutena. Keruukutsu, aiemmat keruut ja niistä syntyneet antologiat toimivat eräänlaisina hyvän kilpakeruutekstin määrittelijöinä, jotka korostavat totuudellisesti kirjoittamista, muistojen, kokemusten ja tarinoiden ylöspanemista. Fiktiivisiin teksteihin suhtaudutaan varovaisen negatiivisesti, vaikka rajanveto onkin ongelmallista. Kaarlenkasken mukaan keruuvastauksista pystyy kuitenkin havaitsemaan tiettyä kaunokirjallistumista dokumentaarisuuden kustannuksella, vaikka niin sanotun kilpakeruusopimuksen mukaan vastaajien voidaan havaita kirjoittavan lähtökohtaisesti totuudenmukaisesti. Kilpakeruut tuntuvatkin tuottavan arkistolle osittain samankaltaista ongelmallista materiaalia kuin omakustannekirjallisuuskin. Tosin fiktiivisyyden ”syrjimisen” on oltava jonkinlainen käytännön ekonominen raja, jottei kansanrunousarkiston tekstimäärä räjähtäisi, sillä sinänsä fiktiivinenkin teksti lienee yhtä arvokas esimerkiksi kulttuuristen mallien tulkitsemisen kannalta. Ja kaunokirjallisuuden piirteiden hyödyntäminen kilpakeruuteksteissä on sekin mielenkiintoinen ilmiö.

LÄHIMENNEISYYDEN LINJOJA

1980-luvulle palautuvien esitelmien välissä esitetyt aineistoihin ja niiden tulkintaan liittyvät puheenvuorot edustivat monitahoisesti tämän päivän tutkimuksen haasteita ja kysymyksenasetteluja. Folkloristiikan lähimenneisyydessä tapahtuneita keskusteluja valottaneet ensimmäinen ja viimeinen esitelmä taas toivat kiinnostavia näkökulmia sellaisiin kysymyksenasetteluihin, jotka 1990-luvulla opintonsa aloittaneelle ovat ”itsestäänselvyyksiä” ja joita päivän esitelmissä tuli esiin: totta kai tutkitaan perinnettä kontekstissaan – kunhan se ensin on tähdellisellä tavalla rajattu; tietenkin otetaan huomioon tutkijan tai esimerkiksi keruukutsujen asema aineiston tuottamisessa ja tulkinnassa, yritetään hahmottaa perinnettä muistakin aikakauden ilmiöistä käsin, koetetaan löytää kulttuurisesti tärkeitä asioita tutkimuksessa, perustellaan omia metodologisia valintoja jne. Hämmäntävää olikin se, että tällaiset kysymykset tulivat tutkimuksessa keskiöön vasta niinkin myöhään kuin 1970- ja 80-luvuilla. Lähimenneisyyden hahmottaminen tuntuukin olevan aina vaikeampaa niin tutkijoille ja opiskelijoille kuin luennoitsijoille. Yksittäisen tutkijan on mahdotonta perehtyä kaikkeen kahdenkymmenen vuoden aikana tehtyyn tutkimukseen ja kapeidenkin kysymystenasettelujen hahmottaminen on haastavaa. Luennoitsijoille lähimenneisyys edustanee jotain, mihin itse on osallistunut, jolloin sen arvioiminen on vaikeaa. Opiskelija saattaa jäädä vaille vähäisempiäkin tietoja, sillä viimeisille luennoille jäävät lähimenneisyystiedot tahtovat hautautua aina kurssiohjelmien tietopaljouden alle. Näin oman aktiivisen opiskeluaajan ja viimeisten johdantoluentojen aiheiden välille jää harmaa, tuntematon alue, minkä vuoksi esimerkiksi 60-luvun suomalainen folkloristiikka ei ole linkittynyt mielessäni kovin vahvasti tähän päivään. On syntynyt ajatuksellinen katkos, joka ei kuitenkaan millään tavalla ole todellinen. Aineistojen ja metodologisten valikkojen laajentuminen 1980-luvulla ovat merkittävällä tavalla rakentaneet tämänpäiväisen

folkloristiikan kysymyksenasetteluja. Kevätkoulussa pystyi myös hahmottamaan, miten tämä kaikki on tapahtunut – ainakin joistain näkökulmista. Uusia näkökulmia ensi vuonna!

KIRJALLISUUS

EHN, BILLY & ORVAR LÖFGREN 1982: *Kulturanalys: ett etnologiskt perspektiv*. Lund: Liber.

KAIVOLA-BREGENHØJ, ANNIKKI 1988: *Kertomus ja kerronta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 480. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

PÖYSÄ, JYRKI 1991: Nykyisyys perinteenä. – *Suomen Antropologi* 3: 34–48.

SIKALA, ANNA-LEENA 1984: *Tarina ja tulkinta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 404. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

FM Karina Lukin on folkloristiikan jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa.